

BUITEN

7^E JAARGANG N^O. 11.

ZATERDAG 15 MAART 1913.

Foto Joh. A. Bakhuis.

Schnabel sc.

AVOND AAN DEN PLAS.

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

INHOUD:

BEATRICE, OF ROME IN 1513, NAGELATEN TOONEELSTUK IN 4 BEDRIJVEN, VAN J. WINKLER PRINS, (4)	BLZ. 124
SMARAGD, DOOR G.	„ 125
OPDOOI (GEDICHT)	„ 125
DE FOTOGRAFIE, DOOR J. J. M. M. VAN DEN BERGH, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 123, 126—129
OVER DEN REUKZIN DER INSECTEN, (SLOT), DOOR J. H. FABRE, (VERT. DOOR G. H. PRINSEN GEERLIGS) .	BLZ. 128
HERINNERINGEN UIT EEN WOESTIJNLAND, DOOR AUGUST LE GRAS, III, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 130—132
PRINSES GELUKSKIND, DOOR LUCIE SNOECK	BLZ. 131
AAN DEN SCHELDEKANT, DOOR J. H. WISKERKE	„ 133
DE KERK TE SCHORE, DOOR A. W. WEISSMAN, GEÏLL. BL.	133—134
VLIEGONGELUKKEN, DOOR G.	BLZ. 134

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers **Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam**, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten.” Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's. Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

De uitgevers verzoeken beleefdelyk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Uitgave van SCHELTEMA & HOLKEMA'S, BOEKHANDEL
K. Groesbeek & Paul Nijhoff -AMSTERDAM-

BEATRICE, OF ROME IN 1513.

Opvoeringsrecht voorbehouden.

Nagelaten Tooneelstuk in 4 Bedrijven van J. WINKLER PRINS.
(4) TWAALFDE TOONEEL. (Vervolg).

MUSICUS: De broeder is niet tegen het onderwerp, maar tegen het doel: versiering van kapel-wanden, waar het naakte Godswoord zuiver weerklinken moet; niet moet smoren in de verleidelijke weelde van met gouddraad doorwerkte tapijten. Hij is bang, dat hij het groote doel van zijn leven er door missen zal.

DICHTER: En dat is?

MUSICUS: Te worden als zijn groote vriend en Heilige eenmaal was: geesel voor het hedendaagsche zonde-bederf.

RAFAËL: O, daar is wel 'n mouw aan te passen. We kunnen de kardinalen wel 'n lesje geven. Ik ontken niet, dat het noodig is. Maar dan moet gij ook meewerken, als 'n goede Fra!

FRA BARTOLOMEO: Als dat mogelijk kon zijn.

RAFAËL: O goed ook: zoo dat het inslaat, dat het 'n blijvende werking doet. Ik ken ze, ik ken m'n beide geestelijke vrienden. Dat doen we dan zóó (neemt hem in 'n hoek; zacht, zoodat de anderen het niet hooren). Kijk, jij schildert voor mij Petrus en Paulus. Maar je schildert de gezichten rood, veel te rood. Ik maak ze dan af voor je en inviteer de Eccellenze. Als ze dan komen, heb ik Petrus onder handen of Paulus, het doet er niet toe. Ze zien het niet of ze zeggen: die gezichten zijn immers veel te vurig. Dan zeg ik, dat het werk van *Il Frate* is en dan schimpen ze nog veel harder. Dan zeg ik: ja, dat heeft Bartolomeo met opzet gedaan. Hij wil er mee zeggen: in den hemel blozen de Heiligen als ze beneden zien het groote wanbeheer dezer dagen, den toestand waarin kerk en staat verkeeren onder leiding van uw Heiligheden.

FRA BARTOLOMEO: Afgesproken, goed. Op die voorwaarde kom ik schilderen. Maar ik heb 'n brief voor je mee-gebracht — ik zou 't bijna vergeten. (*Rafaël leest den brief en verscheurt dien.*)

RAIMONDI: Meester, ik vergat het te zeggen: Er is 'n lange brief voor u gekomen uit Duitschland van plaatsnijder Dürer, met twee prachtige drukken: de Ridder met Duivel en Dood, en Adam en Eva met den Verleider. En hij betuigt zijn dank voor de afdrukken, die ik maakte naar werk van u, door mij gestoken en aan hem gezonden.

RAFAËL: Help mij onthouden, dat ik 'n paar van onze lieden naar Athene zend om opmetingen van den Areopagus en afbeeldingen van de oudheden, die er zijn. Ik heb dat noodig voor het karton, waarover ik sprak.

RAIMONDI: Ik zal het niet vergeten: als ge wilt, ga ik zelf.

RAFAËL: Neen. Gij moet afmaken de Lucretia, en de Mater Dolorosa, en het Heilig Avondmaal; ook Eva aan Adam gevend den verboden appel. Ge hebt in Dürer 'n goede gids. Hij werkt verwonderlijk nauwkeurig; en toch niet pijnlijk, niet klein.

FRA BARTOLOMEO (*aandachtig luisterend*): Daar valt me iets in.

Misschien kan dat helpen. Masaccio heeft ongeveer hetzelfde onderwerp. Ik zag het fresco honderdmaal te Florence: het bezoek van Paulus aan Petrus in de gevangenis. Hij staat zoo (*Fra Bartolomeo in gebogen bemoedigende houding, rechterarm op, met wijsvinger naar boven*). Daar is één figuur bij, dat me altijd weer treft; diep in gedachten verzonken, met gesloten oogen; den mantel in dichte plooiën van het lichaam, de handen er onder. (*Neemt de houding aan*).

RAFAËL: Dat bevalt me. Ik zal het onthouden. (*tot Raimondi*) Denk er om, dat er ook iemand naar Lystra gaat. Ik moet plaatselijke teekeningen hebben voor m'n ander tapijt-karton: Paulus en Barnabas.

RAIMONDI: Tot uw dienst.

BEDIENDE: Daar is 'n schipper, die meester Rafaël even wenschte te spreken. (*Rafaël de herberg in en terug*).

DE DICHTER: Meester, 'n verzoek. Raimondi heeft tallooze gravures gemaakt naar teekeningen van u. Met dat doel zelfs woont hij in uw tuin. En we hebben er zoo weinig van gezien. Zijn er hier?

(*Rafaël kijkt Penez aan*).

PENEZ: Ik zal zien. (*Gaat de herberg in en komt met 'n portefeuille terug. De gravures gaan van hand tot hand; de groote woorden op ezels gezet. Allerlei uitroepen van bewondering; en vragen door elkaar*).

DICHTER: Laat ons nu ook zien het karton van den Heliodorus, waarop de hemelsche krijgsman, die het gespuis den tempel uitjaagt.

RAFAËL: Penai. . . .

(*Fattore zet het karton op 'n ezel, fluistert met Rafaël; deze terug: achterop geschreven: wacht u voor Raimondi, wacht u voor Raimondi*)

MUSICUS: Ja precies de vurige oude Heiligheid; precies zijn houding, wanneer hij verontwaardigd is. Zoo moet er hij uitgezien hebben, toen hij zijn staf neer liet komen op den rug van den ón-artistieken bisschop.

(*anderen er om heen; uitroepen van bewondering; onderwijf houdt Bramante 'n praatje met de kantwerksters; ze laten hem 'n boekje zien; er valt 'n briefje uit; hij leest het met teekenen van verbazing en uitroepen: ha, 'n billet doux: 'n koningskroon, als de schilder niet mee wil, dan het mooie meisje uit Ferrara: 'n brutaal stukje*).

LEERLING VAN BRAMANTE: Meester, kom gauw op het Vatikaan. Er is 'n ongeluk gebeurd. . . .

BRAMANTE: Een ongeluk. . . . overdrijf je niet? Wat moet dat weer beteekenen!

LEERLING: Zijn Heiligheid is woedend; buiten zichzelf van drift. . . .

BRAMANTE: O!

LEERLING: Zijn Heiligheid heeft ontdekt, pas ontdekt, dat er erge gebreken zijn in uw laatste bouwwerk, in de nieuwe loggia-muren. De mortel laat los en de steenen vallen hier-en-daar uit. Zijne Heiligheid zegt: de muur zal omstorten en ik er onder.

BRAMANTE: Nee, zoo lang er geen scheuren in zijn.

LEERLING: Maar deze zijn er in. . . . de fundamenten verzakken. Zijne Heiligheid heeft met zijn staf de steenen willen inslaan en toen sloeg hij zijn staf in tweeën.

BRAMANTE: Alweer. . . .

LEERLING: En dat is nog niet alles. . . . de kleuren van 't schilderwerk, hoorde ik Zijn Heiligheid zeggen, zijn lang zoo frisch niet meer als twee dagen geleden. Ze verbleeken en verdwijnen. Zijn Heiligheid zegt: ze worden opgevretten door de kalk.

BRAMANTE (*tegen Rafaël*): Dat drijven houd ik niet vol. 'n Karrepaard misschien, ik niet. Hoe kunnen we werken, behoorlijk werken zonder rust, zonder ontspanning? Is de zon onder, dan welkom, maan. Is er geen maan, dan kunstlicht. De nacht gelijk aan den dag en altijd bezig. Het werk lijdt en ik bezwijk er onder. Soms denk ik, dat ik raaskal, zoo tikt en suist het in m'n bol.

RAFAËL: Oom, blijf kalm. Er is nu eenmaal niets aan te doen. De kleuren veranderen. Ik heb het ook gezien. Er zal grondige restauratie noodig zijn. Ik heb leerlingen genoeg. Dan zet ik er dubbel zooveel aan 't werk. In 't voorbijgaan weer de Sixtina in en naar de fresco's van Michele gekeken. Kom! (*beiden verwijderen zich ongemerkt; de gasten blijven nog eenige oogenblikken praten en drinken; daarna hoort men de bark weggaan onder zang en muziek*).

DE TIENDE TOONEEL.

De sikkel van de maan in 't Westen, links van het Castello Sant Angelo; Leonardo in diep gepeins, langzaam voorbijkomende, houdt stand bij het marmer van Michele; duwt er aan, maar kan er geen beweging in krijgen.

LEONARDO: Hem benijd ik, de groote, de diepe, de verhevene. . . . Maar dat kind, dat zorgeloos fladderende vlinderkind. . . . Toch. . . . welk 'n avond. 'n Avond zooals hij zelf is. . . . zoo rustig, zoo zacht, zoo vastig. Ginder de maan. En alles alweer anders als een uur geleden in haar liefelijken schijn. Zij omwindt, bedekt, verbergt. . . . omarmt als 'n zacht-brandende liefde. Nu wordt het plumpe bevallig, het donkere diep, het duistere licht, het zware onweegbaar. Alles glijdt saam tot lijnen van evenwicht. De stier verliest zijn horens, de ever zijn slagband, de slang het venijn. Rust. . . . vrede. . . . Maar de Italiaan verliest nooit zijn aard. O heerlijk arm Italië. . . . o verdeeld Italië! Ik. . . . ik. . . . Maar neen.

(*Hij hoort voetstappen en verwijderd zich*).

JONGSTE VREEMDE (*klopt aan de deur van de kantwerksters*):
Doe open!

STEM VAN BINNEN: Wie daar?

VREEMDE: Venetia la bella, viva!

STEM VAN BINNEN: Evviva! (*het raam wordt opgeschoven*).

VREEMDE: Zeg, als we 't mooie meisje hebben, brengen we 't hier. Zul-je goed op haar passen?

STEM: Ja, zoo goed mogelijk.

VREEMDE: Hoe bevalt de *Divina Comedia*? 't Briefje, dat er in lag, mag ik dit terughebben?

STEM (*verlegen*): Dat kan niet. Bramante heeft het. Het viel er uit en hij nam het weg.

VREEMDE: Sapperloot. Zie, dat je 't terugkrijgt tot elken prijs. Dom, om m'n geheim te verraden; maar ik dacht dat het hier veilig was.

STEM: Dat is het ook; maar ga nu heen. Elk oogenblik komen hier menschen langs. (*Vreemde af, het raam neer*).

HEIER (*uit 'n zijstraat, voorzichtig rondziend, vermomd*): Is de oude heer er nog niet? Met al z'n haast laat hij zich wachten. Maar ginder komt 'n goede vader Dominikaan. Dat zal hij zijn.

BRAMANTE (*als monnik*): Fallera.

HEIER: Boem.

BRAMANTE: Hoe is 't afgelopen?

HEIER: Mislukt.

BRAMANTE: Hoe kán dat?

HEIER: Toen we trokken sliep hij in de vogelkooi tegen de pijler. 't Ding staat niet los, maar is vastgeklonken. Hij nam alles heel kalmpjes op; en heeft zich alleen bij 't afklimmen wat bezeerd aan 'n arm en 'n been.

BRAMANTE: Jammer, duizendmaal jammer; maar 't is niet anders. Ik heb meer pijlen op m'n boog dan één. Ga nu heen. Ik verwacht 'n handiger kerel dan jij bent.

HEIER: Geen verwijten.

BRAMANTE: Maar ook geen goud.

HEIER: Dat zullen we zien.

BRAMO: Bologna.

BRAMANTE: Bologna.

HEIER: Ah zoo, 't voorsnijmesje moet dienst doen.

(*Bramante en Bravo nemen plaats op het marmer van Michaële; heier blijft luisterend in de nabijheid*).

BRAMANTE: Ik moet je dit nog zeggen; 't souperkje zal opgedischt worden in de werkkamer van Zijn Heiligheid. Er is een breede schoorsteen. 'k Heb er 'n touwladder in laten hangen. Daarlangs ontsnap je. Op het dak is iemand om je den weg te wijzen.

BRAMO: Goed en wel, maar hoe heb-je zekerheid, dat Zijn Heiligheid uitnoodigen zal?

BRAMANTE: Dat is mijn geheim.

BRAMO: Zeg het: 't geeft vertrouwen.

BRAMANTE: Nu, de leerlingen zullen morgen vertellen van 'n heidensch feest op villa Ghigi. De oude driftkop luistert graag; dan eerst gelooft hij. 't Gevolg zal zijn bevel aan ons en anderen om dien avond bij hem te komen. Dan weet hij zeker, dat wij er niet aanwezig kunnen zijn.

BRAMO: Dat is begrijpelijk. En als ik gevolgd word in den schoorsteen?

BRAMANTE: O niet gemakkelijk. Hij heeft maar één been en arm tot zijn dienst. En mocht hij het doen, dan gooi je hem dit op het hoofd. (*Bramante haalt 'n langwerpige voorwerp uit zijn pij en geeft het den bravo*).

BRAMO: Ha 'n stekelvarken. 'k Heb er dikwijls van gehoord, maar 't nooit gezien.

BRAMANTE: Druk links: de pennen gaan opstaan; rechts: en ze sluiten zich.

BRAMO: Goed; maar laten we niet te lang praten. Die man ginder bevalt me niet.

BRAMANTE: O geen zorg. 't Is 'n goeie bekende. Maar ik zie schaduwen. Waarlijk: neef en het mooie meisje uit Ferrara. Ze doet 'm meer kwaad dan goed. Hij deed beter te trouwen en geregelder te leven. Dit loopt uit op z'n ondergang.

BRAMO: Addio — tot morgen-avond dan. (*Beiden verwijderen zich*).

HEIER: 'k Heb veel zin om meester Rafaël te waarschuwen. Maar waarom? (*verwijdert zich*).

VEERTIENDE TOONEEL.

Rafaël en Beatrice (*gearmd voorbijwandelende*).

BEATRICE: ... Neen, m'n lieve, beste, jonge vriend, neen. Ge zijt veel te bescheiden. Ge hebt veel van Leonardo geleerd; van Perugino; van Masaccio; van talloos anderen; van heel de wereld hebt ge geleerd. En nu weet ge meer dan die allen. Nu hebben ze u niets meer te zeggen. Maar nu hebt gij het woord, nu zijt gij het licht. ...

RAFAËL: Alweer mis, Beatrice. Leeren moet ik nog altijd. ... van heel de wereld, van iedereen. Dat is juist waarin m'n kracht ligt; en wat de anderen missen. Zij zijn eenzijdig; zij denken zooals gij denkt; dat de bodem van het genie onuitputtelijk is. Maar mis: voedsel moet er zijn, voedsel. Ook de vruchtbaarste grond raakt eenmaal uitgeput. En hoe zorgvuldiger men onderhoudt en het verdwijnende aanvult, hoe rijker de scheppingskracht. Tot mij nemen zal en moet ik, zoolang ik leef: blad, bloemen, vrucht, alles. Dat is het eenige middel om te blijven, die ik ben. ...

BEATRICE: En grooter te worden, dan ge nu zijt.

RAFAËL: Grooter? Ik weet het niet. Voor mij het oppervlak.

Ik dring niet door. Dat doet Leonardo: voor hem de anatomie: voor hem de oplossing van de raadselen der kleuren: van de optische illusie; van het evenwicht der dingen. Ik dring niet door. Dat doet Michele. Voor hem de diepzinnige overpeinzing; het tot-op-den-grond-gaan; het zoeken van het wezen, het peillooze, dat doet sidderen, het verhevene, dat slaat. Voor mij het oppervlak. Voor mij de lieve zon, voor mij het licht, voor mij de schijn, voor mij de illusie.

BEATRICE: Ja, ge zijt 'n lichtgod.

RAFAËL: Juist: voor mij de glans, de mooie vergulding, de kaatsing, de spiegeling: alles wat schijnt, weerschijnt, verschijning is. Vraag ik waar het vandaan komt? 't Kan me niet schelen, als ik het maar zie, maar voel; als het me maar streelt en verkwikt. Als ik het maar zie, lief, in uw oog, op uw gezicht; de harmonie ervan voel in het zacht gestreel van uw hand; in het zoete geper van uw arm; in den kristallen klank van uw vleierend woord; in de vochtige zwelling van uw granaatrooden mond. Vraag ik er naar welke vogel de bloem heeft gezaaid, die geurt langs den weg, welken gij en ik 's avonds al koutende gaan? Welke wind het gevleugelde zaadje verwaaid heeft, waaruit de boom opwies, waaronder wij schaduw zoeken voor onze minnepraat, Beatrice-lief? Wie de wijn heeft gebotteld, die me zoo goed smaakt, na een wandeling op een fel warmen dag? Wie de bark timmerde, waarin we gaan spelevaren tegen den avond? Wie de gitaar bouwde, waarop gij zoo heerlijk tokkelt de melodie bij het sonnet, dat ik voor u heb gedicht?

BEATRICE (*met nadruk*): Ja, gij!

RAFAËL: Neen, Beatrice, ik heb weinig uit me-zelf. Ik heb tot me genomen, en wat kon ik als kunstenaar anders tot me nemen dan 't geen ik zag? Wat het was? Ik stelde er weinig belang in. Hoe het was? Ik vroeg er nog minder naar. Ik voelde, dat de bekoring er van over me kwam en dát was mij genoeg. En dan werd het langzamerhand 'n stuk van me zelf; 'n brok van m'n leven; kreeg ik het lief; gaf ik me er aan met heel mijn hart. Tot het saamgegroeid was met me-zelf en ik het voelde als 'n goed sluitend kleed; als een lichaamsdeel bijna, als een orgaan; als iets waarvan ik niet meer zou kunnen scheiden zonder me te verminken, ongelukkig te maken, den dood in te gaan. (*Ziet Beatrice lang en smachtend aan*).

BEATRICE: O m'n lieve, jonge vriend: o m'n Rafaël; o roem van Italië. ... (*zij weent*).

EINDE VAN HET EERSTE BEDRIJF.

SMARAGD.

DEZE steen, met zijn wonderlijk groenen glans, alleen met het betooverende lichtgefonkel van katten-oogen in donker te vergelijken, wijl nergens anders te land of ter zee zulk een fluweelglanzig groene kleur te vinden is, verdringt allengs de goedkoopere saffier en zal de eerste jaren weer eens tot de meestbegeerde aller kostbare sieraden behooren.

Wel zijn er heel wat mooie groene steenen, die als smaragd worden verkocht, doch wie eens onder de bekoring van een echte smaragd is geweest, zal die eigenaardige kleur niet licht vergeten; alleen de groene lichtflitsen van enkele opalen kunnen die evenaren.

De nieuwste mode verlangt de smaragd gezet in platina als gevend de mooiste metaalkleur waaruit het groen opglanst en duld enkel diamantjes als omgeving of achtergrond voor de smaragd als hoofdmotief in het stel.

Zoo blijft deze steen van af Cleopatra's dagen, want reeds in 1650 v. C. was Opper-Egypte de leverancier van het smaragd der Oude Wereld, zijn roem handhaven. Zuid-Amerika heeft ook steeds prachtig smaragd opgeleverd; toen de Spanjaarden Peru veroverden vonden zij daar de inboorlingen in het bezit van smaragden der hoogste waarde en kregen die ginds ten geschenke of ze vielen hun als buit in handen.

Waar de oude Peruanen echter de vindplaatsen van dit smaragd gehad moeten hebben zijn de veroveraars der Nieuw Wereld door de eeuwen heen nimmer te weten gekomen, trots tal van avontuurlijke onderzoekingsstochten.

Tegenwoordig is de eenige vindplaats van smaragd in Zuid-Amerika bij Bogota gelegen, de hoofdstad van Columbia.

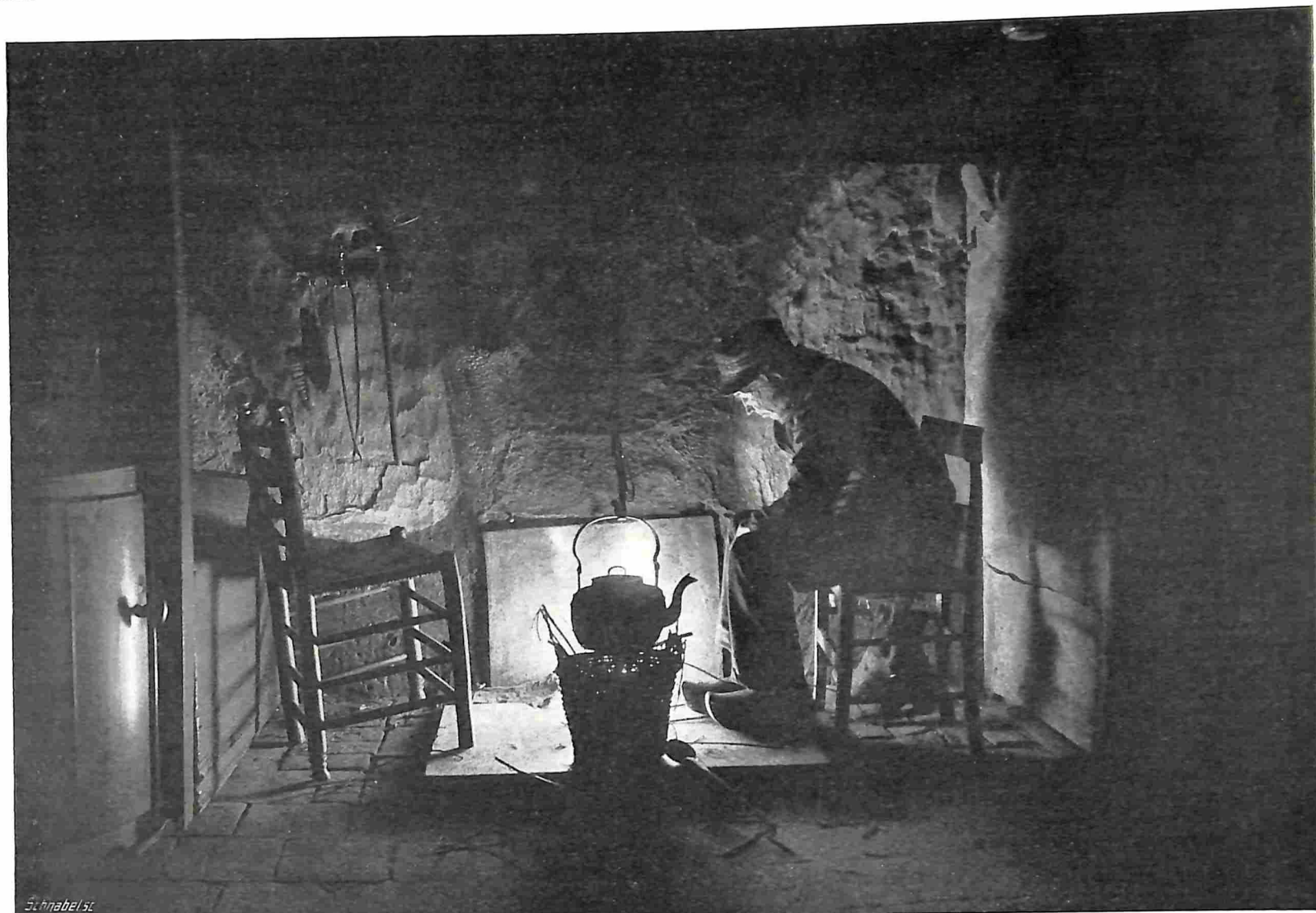
Volgens de eeuwenoude steenen-lore zou het dragen van smaragd een talisman zijn voor een gelukkig huwelijk.

Als dat waar mocht zijn is een halssnoer van smaragden of een voorhoofdsdiadeem met een kostelijken smaragd, voor wie het betalen kan, nimmer te duur gekocht! G.

OPDOOI.

Nu worden de raven weer minder zwart,
Verliezen de schapen hun baarden;
Nu ruimt weer de arrende vreugd het veld,
Met de rink'lende bellepaarden.

Nu zingen de vinken in vledderbos;
Nu koeren de duiven op tille;
Nu tintelt de zon in de laatste sneeuw,
Nu toont weer Natuur haar wille.

St. nabelst

Foto Joh. A. Bakhuis.

BIJ 'T VUUR.

DE FOTOGRAFIE.

GAARNE geef ik gevolg aan de uitnodiging van de redactie van dit veel gelezen blad, een en ander te schrijven over de fotografie in het algemeen, waarin dus ook begrepen is dat onderdeel van het vak, dat de beoefenaars „de Kunstfotografie” noemen.

Ik doe dat met te meer genoegen, omdat ik zelf sedert ongeveer dertig jaar de fotografie als ernstige liefhebberij beoefend heb, en hare geschiedenis en vooruitgang stap voor stap heb medegemaakt en gevolgd en gedurende de helft van dien tijd, in woord en geschrift getracht heb een steentje mede aan te brengen voor die ontwikkeling en vooruitgang, de algemeene beoefening van het vak te bevorderen en de resultaten daarvan zooveel mogelijk tot een hooger peil te helpen opvoeren.

Waar ik hier spreek tot de lezers van dit blad, daar duidt de naam „Buiten” reeds aan, dat die lezers niet als onverschilligen tegenover de fotografie kunnen staan. Iemand die het schoone in de natuur niet naar waarde weet te schatten is geen buitenmensch; houdt niet van het buitenleven en leest „Buiten” niet. Een wandelingetje door de Kalverstraat of ander druk stads-milieu is hem gewoonlijk liever dan een tocht door de mooiste streken, in de vrije natuur.

Wie haar echter liefheeft en haar met een kennersoog heeft leeren beschouwen en naar waarde schatten, voor hem zijn de mooie fotografische reproducties van dit blad een waar genot en van natuurvriend tot amateurfotograaf is voor hem niet meer dan één enkele schrede; want hij betreurt het telkens dat hij niet een herinnering kan medenemen van de mooie plekjes, waar zijn tochten hem brengen, evenals de auteurs van de foto's in zijn blad dat deden.

Ik spreek hier bij ondervinding. Een artikel van wijlen Dr. van der Stadt, leeraar der H. B. S. te Arnhem, in een der oude jaargangen van „de Natuur” te vinden, maakte den schrijver dezer regelen tot amateurfotograaf. Het was een beschrijving van zijn reis langs den Moezel, met de camera, gedurende de vacantedagen. Enkele weken daarna was hij reeds bezig aan de vervaardiging eener camera, met, als lens... een nog niet pas gesneden (dus rond) brillenglas. Die camera, na veel tegenspoeden gereed gekomen, heeft nog jaren voor huiswerk dienst gedaan; voor buitenwerk was zij helaas te zwaar geworden en werd eenigen tijd later door een fabrieks-exemplaar (toen ook nog vrij primitief) vervangen.

Wat echter met zulk eigen gemaakt materiaal, kostende enkele guldens, te doen valt, bewijst een heliogravure in mijn „Fotografisch jaarboek” 1902/1903, tegenover blz. 120. Zij werd door iemand vervaardigd die eigen camera en lens, volgens mijne

aanwijzingen vervaardigde. De lens was samengesteld uit twee onafgesneden brillenglazen, vereenigd tot een periscopisch aplanaat, natuurlijk in zeer primitieve montuur.

Groote duurte van de fotografie heeft eigenlijk slechts twee oorzaken: onkunde en de lust om reeds in het begin snelle momentopnamen, uit de hand te doen, waarvoor men dure lenzen noodig heeft en waardoor door den aanvanger zeer veel platen worden verknoeid. Wie zich vooraf een weinig studie en oefening getroost, zal weinig platen en materialen vermorsen en zijn liefhebberij, behoeft hem niet meer te kosten dan hijzelf wenscht. Wie met een eenvoudige statiefcamera begint, is op weg het vak grondig te leeren en minstens een degelijk werker te worden, die weet wat hij doet. Later een volmaakt toestel aanschaffende, met snel anastigmat, zal ook de momentfotografie hem geen zwaarigheden meer opleveren en zijn werk zal de uitgaaf voor een duur toestel volkomen rechtvaardigen.

Als alle beginnende amateurs dit eens aan wilden nemen, wat zou er een geld aan materialen bespaard en wat zou er veel minder prulwerk gemaakt worden. Maar bovenal, wat zou menig aanvanger, die nu, wegens niet slagen, het bijltje er bij neerlegt, een goed fotograaf worden, wiens werk steeds hooger steeg in technische en artistieke kwaliteiten.

Is fotografie kunst?

Deze drie woorden, deze korte vraag, zij verwijzen ons naar een tijdperk van heftigen strijd in fotografische kringen, ontstaan in het laatste decennium der vorige eeuw. In twee kampen was het heirleger der beoefenaars verdeeld, vóór en tegen de fotografische kunst. Deze strijd was in vele opzichten zeer onverkwikkelijk; maar zij heeft goede vruchten gedragen zooals wij nader zullen zien.

Evenals bij alle omwentelingen — want eigenlijk goldt het niets minder — was ook hier, en niet het minst aan de zijde der nieuwe richting, de kunstfotografie, een overdrijving, een zelfoverschatting in het spel, die niet naliet de tegenstanders tot het uiterste verzet te prikkelen en de richting te compromitteren, door haar bloot te stellen aan de niet ongemotiveerde bespotting der tegenpartij. Het was in dien tijd dat de Heer Idzerda — een der eerste aanhangers der nieuwe richting en zonder twijfel, ook een der beste werkers —, aan het einde van zijn inleidingsrede, als privaat docent in de fotografie, aan de technische hoogeschool te Delft, zeide: De fotografie met haar schoone, het goede en het ware.

Het ware, daar, waar zij helpt de wetenschap, waar zij geeft

$2 \times 2 = 4$; het goede, het nuttige, daar waar zij zuiver documentair, ons allen verschaft die wereld van herinneringen, die we alleen door haar kunnen aanschouwen; en het schoone, daar, waar zij zelve optreedt, ter belichaming onzer psychische indrukken en aldus leidt tot een reiner en hooger leven!

Het valt al dadelijk in het oog dat bij deze laatste zinsnede iets niet in den haak is, en dat zij een contradictie vormt met de eerste $\times \times$.

De fotografische lens geeft: $2 \times 2 = 4$ — en dat doet zij wat betreft lijnen en vormen, zonder twijfel — zou, met zijn mechanische werking, in staat zijn onze psychische indrukken te belichamen, waarvan de natuur geen spoor vertoont, of vertoont kan, daar zij geheel afhankelijk zijn van de persoonlijkheid, het temperament van den fotograaf en dus bij geen twee werkers dezelfde zijn.

De kunstaspiraties in de fotografie kwamen echter voornamelijk op den voorgrond in den tijd dat een zeer oud proces, de gomdruk, weder ter hand werd genomen en zoodanig vervolmaakt, dat het voor practisch gebruik geschikt geworden was. Dit proces stelde, door zijn groote handelbaarheid en vatbaarheid voor het aanbrengen van wijzigingen in den afdruk den werker in staat, zelfs nog in laatste instantie, op het positieve beeld, in den meest ruimen zin wijzigingen aan te brengen. En deze mogelijkheid werd, naar men meende, benut om dat persoonlijke in het beeld te brengen, dat een eerste vereischte is, en blijven zal, van ieder kunstwerk.

Nu is het eigenaardige van een gomdruk dat hij een positief geeft, dat, evenals het negatief, waarnaar hij gedrukt is, zoo getrouw en waar is als: $2 \times 2 = 4$. Maar men kan de gomverf waaruit het beeld bestaat, gewasschen en men kan door verschillende drukken over elkander te maken het beeld meer intensiteit en contrasten geven, hetzij over zijn geheele oppervlakte, of slechts plaatselijk, al naar men dat noodig oordeelt. In den regel begint men met het eerste en wast dan later het overbodige, of schadelijke weg.

Dat alles geeft den gomdrukker de macht om in te grijpen op het resultaat, zeer zeker; maar hoe ver gaat die macht? Een artist, schilder of teekenaar laat weg die details, die schadelijk werken, omdat zij onnoodig de aandacht afleiden; omdat al wat overbodig is in een kunstwerk, uit den booze is. Hij werkt met geen vlijmscherpe lijnen en omtrekken. Zijn techniek laat dat eerstens niet toe; maar vooral, zij zouden onwaar zijn en storend en opdringerig werken. Men zou van den beschouwer als eerste en grootste lof, evenals bij foto's, gaan vernemen „hoe mooi scherp is dat!” De schilder brengt lichten aan en schaduwen, waar hem dat goed dunkt. Dat alles kan de fotograaf, vooral de gomdrukker, tot op zekere hoogte en langs groote, meestal gevaarlijke omwegen ook bereiken. Maar is dat nadoen van de schilderstechniek voldoende om zijn rein mechanische arbeid te doen worden: de objectieve belichaming van het subjectieve, van persoonlijk gevoelde emoties, door de natuur in den kunstenaar opgewekt, dat wil zeggen: een kunstschepping. En wanneer dat eens werkelijk het geval ware? Welk een armzalige, onzekere, moeilijke en tijdvermorsende techniek zou hij dan nog gebezigd hebben en hoe uiterst zelden zal het hem gelukken, weer te geven wat hij van plan was.

Wanneer men een beeldhouwer een blok marmer voorziet, dan zit daarin zeker ieder kunstwerk dat hij bedenken kan. Het is gemakkelijk genoeg artist-beeldhouwer te zijn, niet waar? Hij hakt alles weg wat te veel is en het kunstwerk is er. Zoo doet de fotograaf met zijn gomdruk, hij smeert er te veel verf op, wast het overtollige weg en een kunstwerk blijft over. Wat een kunst zouden wij krijgen, als dat waar was; ja al spoedig kregen wij van het goede te veel.

Wij zien dus: de schilder bouwt op, de gomdrukker breekt af, wischt weg, wat er reeds is.

De schilder werkt in volkomen vrijheid. Hij dwingt zijn onderwerp tot een compositie naar zijn wil. Hij brengt lijnen en vlakken, lichten en schaduwen aan, daar waar hij ze voor zijn bedoeling noodig heeft, onafhankelijk van hetgeen de natuur hem vertoont; hij laat weg wat stoort en voegt bij, al naar hij wil.

Foto Joh. A. Bakhuis.

AAN DEN RAND VAN DE VELUWE.

De fotograaf is geheel gebonden aan de mechanische reproductie, in negatief, van de natuur, juist zooals hij deze voor zich ziet; niet meer en niet minder.

Hij gaat dus uit van een valsche basis; schept niet het goede, maar het slechte, met het doel daarvan zooveel weg te wasschen tot het goede, dat hij gewild heeft, het kunstwerk, overblijft.

Zola zeide: L'art, c'est la nature, vue à travers un temperament. Zou dit uit dezen grooten schoonmaak kunnen overblijven, la nature, vue à travers un temperament?

Bezit de fotograaf dit temperament, dan zal hij zich tot een kunstenaar kunnen ontwikkelen; maar dan is de fotografische techniek voor hem een geheel ongeschikt medium. Shaw zeide ongeveer het volgende: Reeds de omstandigheid dat de fotografische techniek verreweg de moeilijkste van alle technieken zou zijn, sluit uit dat de kunstenaar zich van haar zou bedienen, als middel voor zijn kunstscheppingen.

Klenneberg, een uitmuntend fotograaf, met een kunstenaarsziel, zette de camera ter zijde en nam palet en penseel ter hand, en zoo deden er velen.

Wij hebben de redenen uiteengezet waarom de fotografie nimmer het aangewezen medium kan zijn voor den artist, om zijn visie van de natuur in beeld te brengen; dat de fotografie zelf geen kunst is, maar een mechanisch, optisch en chemisch proces, meenen wij dat wel niemand zal tegenspreken.

De tentoonstellingen gaven dan ook in den eersten tijd talrijke voorbeelden van „would-be artisten”, die door een uitgebreide, alles omvattende retouche, van hun gewone werk, geen kunstproducten hadden gemaakt, maar eerder parodieën daarop. Voor

Foto Joh. A. Bakhuis.

GEZELLIG INTÉRIEURTJE.

kunst moesten o.a. gelden: Grootte lappen papier; verregaande onscherpte en ruwheid; sterke overbelichting of ook wel schreeuwende contrasten; geheel ongemotiveerde donderluchten; grasplekken die met roet besmeerd schenen; afgesneden hersenpannen of achterhoofden; afdrukken die niet afgesneden, maar afgescheurd waren; en wat al niet meer. En bij vele betere resultaten, was de fotografische oorsprong nauwelijks meer te herkennen; zoodat zij op een fotografische tentoonstelling eigenlijk geheel niet op hun plaats waren. Hun dualistische natuur maakte ze tot leugen.

Een originaliteit van de meest verdachte soort moest bij sommigen goed maken, wat aan innerlijke waarde ontbrak. Er werd dan ook op zeer origineele wijze met de kunst omgesprongen. Wij meenden somtijds te moeten spreken van razernij, in plaats van ernstig werk.

Van dien aard zijn ongeveer onze herinneringen aan de revolutie. Maar naast die buitensporigheden vond men op de tentoonstellingen het mooie werk van meer bezadigde hervormers, waaruit overtuigend bleek dat de zaak een door en door gezonde kern had, die niet bestemd was ten onder te gaan. Allen waren het er over eens, dat er was „something rotten in the state” en dat dit moest verdwijnen.

En dat wij tegenwoordig kunnen wijzen op een wedergeboorte der fotografie in den besten zin van het woord, dat hebben wij te danken aan die enkelen die zich het eerst los hebben gerukt van het oude, de fotografie die haar uit het slijk verlost hebben, waarin zij bezig was te verzinken. Zonder deze beweging zou zij niet de grootte hoogte hebben bereikt, waarop zij thans staat.

(Slot volgt).

J. J. M. M. VAN DEN BERGH.

Overneming verboden.

OVER DEN REUKZIN DER INSECTEN.

(Slot).

NOG beter bereik ik mijn doel, als ik me bedien van de bloem van den Drakenkelk (*Arium Dracunculus*), zoo bekend en door zijn merkwaardige gedaante en door zijn verpestenden stank. Stel u voor een breed lansvormig blad, wijnrood van kleur en ongeveer een arm lang, dat zich naar beneden verwijdt tot een cilindervormige beurs, ter grootte van een kippenei. Op den bodem van dezen zak verrijst een centrale kolom, die ver boven den rand uitsteekt. Deze zware knods, bleekgroen van kleur, draagt aan zijn voet twee kransen, een van stampers en vruchtbeginsels en één van

Foto Joh. A. Bakhuis.

DEVOTIE.

meeldraden; ziedaar in het kort de beschrijving der bloem of liever van de bloeiwijze van den Drakenkelk.

Gedurende eenige dagen verspreidt ze een afschuwelijke krengevlucht, sterker dan die men waarneemt in de buurt van een rottend hondencadaver. Op 't heetste gedeelte yzn den dag en onder den wind is 't er letterlijk niet om uit te houden. Trotseeren we echter met edele doodsverachting die verpeste atmosfeer, dan zien we het volgende curieuse schouwspel.

Gewaarschuwd door den geur, die zich ver in 't rond verspreidt, komen tal van insecten aanvliegen, echte liefhebbers van klein wild, zooals padden, adders en hagedissen, egels, mollen en veldmuizen, die de boer bij zijn veldarbeid ontmoet, afmaakt en daarna wegwerpt. Ze zetten zich neer op 't groote blad, dat bleekrood getint, veel heeft van een lap adelijk vleesch, en ver zadigen zich aan de walgelijke lijkvlucht, hun lievelings-odeur, tuimelen langs den bloemwand naar omlaag en verlustigen zich verder op den bodem. Is het buiten lekker warm, dan is de beurs binnen eenige uren vol. Kijk nu eens door de nauwe opening naar binnen, zaagt ge ooit zulk een gedrang? 't Is een verbijsterend gekrioel van ruggen en achterlijven, van dekschilden en pooten in aanhoudende beweging, een bacchanaal, een algemeene aanval van *delirium tremens*. Eenigen komen uit het gedrang te voorschijn, ze klimmen langs den middenmast of langs den kelkwand omhoog. Zullen ze wegvliegen en voor goed de vlucht nemen? Geen denken aan. Aan den rand van den afgrond gekomen, laten ze zich met nieuwe vreugde bezielen neervallen en begeven zich weder in 't drukke feestgewoel. De verleiding is te groot.

Niemand zal de bijeenkomst voor den avond, of zelfs voor den volgenden dag verlaten, als de bedwelmende geuren opgetrokken zijn; men maakt zich van de wederzijdsche omhelzing los, verlaat langzaam en als met tegenzin het feestlokaal, die duivelsche beurs, waar niets achterblijft als een opeenhooping van dooden en stervenden, van afgerukte pooten en gescheurde dekschilden, de onvermijdelijke gevolgen van een woest drinkgelag. Weldra komen pissebedden, oorwurmen en mieren zich over de slachtoffers ontfermen. Wat deden ze daar? Waren ze gevangen genomen door de bloem, waren ze in een val gelopen, die hun 't binnenkomen vergund, maar den uittocht belet had door middel van een palissadeering van stijve haren? Neen, het waren geen gevangenen, ze hadden volle vrijheid hun weg te gaan, zooals blijkt uit den algemeenen exodus, die zonder eenige moeite plaats had. Waren ze dan misschien misleid door een verraderlijken geur, waren ze gekomen om er hun eieren te deponeren, evenals ze dat zouden gedaan hebben onder de bedekking van een dierenlijk? Evenmin, want in de beurs van den drakenkelk vindt men nooit eenig spoor van legsel. Ze waren eenvoudig aangelokt door een pikant krengegeurtje, hun lievelingsodeur, de lijkvlucht had hun zinnen beneveld en in een zwijmelroes dansen ze als dol in 't rond, als op een festijn van doodbidders.

Te midden der feestvreugde wil ik me overtuigen van 't aantal gasten. Ik maak den bloemkelk open en schud den inhoud in een stopflesch over. Hoe beneveld ze ook mogen zijn, velen weten toch bij 't overbrengen te ontsnappen. Na de bende met eenige druppels zwavelkoolstof tot kalmte te hebben gebracht, kom ik bij telling tot ver over de vierhonderd, waarbij uitsluitend de familiën der Spektorren (*Demestidae*) en die der Saprinen (*Saprinus*) vertegenwoordigd waren. 't Is opmerkelijk dat verscheidene soorten ontbraken, die toch even verzet op kleine kadavers zijn als de twee genoemde, zoo o.a. de aaskever (*Silpha*) en de groote zwarte doodgraver (*Necrophorus humator* Goeze), die ik nimmer in de door mij onderzochte bloemen aantrof, hetgeen bewijst, dat er ook in de insectenwereld sprake is van een individueelen smaak, waarover niet te twisten valt.

Mijn vriend Bull, bij zijn leven de beste hond, die er ooit bestaan heeft, had behalve andere verkeerdheden, voornamelijk deze, dat als hij in 't stof der wegen een verdroogden mol vond, die de hiel van den wandelaar had vertrappt en 't lieve zonnetje tot een mummie had gemaakt, hij er welbehaaglijk zijn snoet in stak en met zichtbare teekenen van verrukking het lijk streelde en nog eens streelde, en het bij herhaling om en om wentelde. Het was zijn muskus-zakje, zijn reuk-flacon, zijn lodderin-doesje.

Was hij naar zijn zin genoeg geparfumeerd, dan richtte hij zich op, schudde zich eens en ging, recht verheugd zoo'n cosmétique gevonden te hebben, zijns wegs. Laat ons er geen kwaad van spreken, noch er over redetwisten. Ieder zijn meug. Waarom zouden er nu onder de insecten, die dol zijn op een lijkenaroma, ook niet enkele gevonden worden, die er dergelijke gewoonten op na houden? Spektorren en Saprinen komen op den Drakenbloem af, den heelen dag krioelen ze er in rond, ofschoon niets van 't feestgewoel. Wat hen daar bindt, is zeker niet de overvloedige teerkost, want de bloem biedt hun niets te eten aan; het is evenmin om er eieren te leggen, want ze zullen er zich wel voor wachten hun larven het aanzijn te geven in dit hongeroord *). Wat doen ze er dan toch, die dolle pretmakers? Blijkbaar beedwelmen ze zich aan een massa vuil, evenals Bull zijn hart ophaalde aan 't karkas van een mol.

De Hydnocystes nu, die lekkernij van den Bolbocerus, bezit geenszins die krachtige uitwasemingen, die zich ver in de ruimte

*) In een andere stinkbloem, de *Stapelia*, een product der tropen, zouden aasvliegen, door den geur van rottend vleesch misleid, inderdaad hun eieren deponeren.

Foto Joh. A. Bakhuis.

ZONSONDERGANG.

verspreiden; voor onzen neus althans is ze reukeloos. Het insect, dat haar zoekt, komt niet van verre, het leeft in de zelfde streken waar 't cryptogaam gevonden wordt. Hoe zwak de geur van 't onderaardsche lekkers ook moge zijn, de speurende fijnproever, met geschikte organen toegerust, vindt het met het meeste gemak.

Maar wat nu te denken van de mannetjes van den Grooten Nachtpauwoog, van den Eikenspinner en van andere vlinders, die van heel ver, zelfs tegen den wind in naar een in gevangenschap geboren wijfje snellen? Waarop berustten op zulk een afstand hun waarnemingen? Kan dat inderdaad iets zijn, wat onze physiologie onder geur verstaat? 't Wil er bij mij niet in.

De hond ruikt den truffel, terwijl hij dicht aan de oppervlakte, vlak in de nabijheid van de knol snuffelt, hij vindt zijn meester op groote afstanden weer, door met den neus 't nagelaten spoor te volgen. Ontdekt hij echter ook een truffel, die honderd schreden, die kilometers ver verwijderd ligt? Zal hij zijn baas ook terugvinden, als elk spoor van hem ontbreekt? Zeer zeker niet. Ondanks zijn fijnen neus is de hond tot zulk een kunststuk niet in staat, dat daarentegen de vlinder wel vermag te volbrengen, die ondanks den afstand, ondanks 't ontbreken van eenig spoor met groote zekerheid 't op mijn tafel aanwezige wijfje weet te vinden.

Men is 't er algemeen over eens, dat de door onzen reukzin waargenomen geur uit moleculen bestaat, die van de geurverspreidende stof afkomstig zijn. De ruikende of geurende stof lost zich op en verspreidt zich en deelt aan de lucht haar aroma mede, evenals de suiker in water opgelost, er den zoeten smaak aan verleent. De reuk en de smaak zijn nauw aan elkaar verwant; bij beide bestaat er contact tusschen de stofdeeltjes, die den indruk teweeg brengen en de gevoelige papillen der zenuwen, die den indruk ontvangen.

Evenals nu de Drakenkelk een sterke etherische olie afscheidt, waarmee de lucht ver in 't rond verpest wordt, evenzoo worden de op lijkenlucht verzotte insecten door de moleculaire diffusie gewaarschuwd. Op dezelfde manier laten van een in rottenden staat verkeerende mol stofdeeltjes los, die zich, tot groote vreugde van den doodgraver, ver in 't rond verspreiden.

Maar wat straalt er feitelijk uit van het wijfje van den Eikenspinner of van den Grooten Nachtpauwoog? Volgens onzen reukzin niets. En dit „niets" zou nu met zijn moleculen een ruimte, veel kilometers ver in 't rond vullend, de mannetjes kunnen waarschuwen! Het reukeloze zou derhalve iets teweeg brengen, waartoe de walgelijke lucht van den Drakenkelk niet in staat is! Neen, hoe deelbaar de materie ook moge wezen, 't gezond verstand weigert zoo iets aan te nemen. Dat zou met recht zijn: een meer met een korreltje karmijn rood kleuren of het onmetelijke dempen met een nul.

Er is nog iets anders, dat zich tegen een dergelijke opvatting verzet. Met besliste zekerheid kwamen de mannetjes tot het wijfje, zelfs dan als ik de atmosfeer van mijn werkkamer met de scherpste geuren had verpest, die de zwakke uitwasemingen van den vlinder noodwendig moesten overheerschen en vernietigen. Een krachtige toon dempt een zwak geluid, een hel licht verduistert een zwak schijnsel, omdat dit golven zijn van een en dezelfde natuur. Maar het gerommel van den donder kan niet den zwaksten lichtstraal doen verbleeken, evenmin als het schitterende zonlicht den minsten toon kan doen verstommen. Licht en geluid zijn verschijnselen van gansch verschillende aard en beïnvloeden elkander dientengevolge niet.

Al mijn proeven met lavendel, naphthaline e.a. schijnen er op te wijzen, dat er twee oorzaken voor 't ontstaan van den geur

aan te wijzen zijn. Nemen we, in plaats van een van 't wijfje uitgaande strooming, trillingen aan, dan wordt het vliederraadsel aanstonds opgehelderd *). Zonder iets van zijn substantie te verliezen, brengt een lichtend punt met zijn trilling den ether in beweging en werpt zijn glans mijlen ver in 't rond. Evenzoo ongeveer moet de werking zijn van datgene wat van 't vlinderwijfje uitgaat en de mannetjes aanlokt. Het zendt geen moleculen uit; maar het trilt, het verwekt golven, die nog tot op onberekenbaar verren afstand waarneembaar zijn. De reuk omvat derhalve twee gebieden: dat van de in de lucht verspreide vluchtige deeltjes en dat der ethergolven. Slechts het eerste is ons bekend en is mede geopenbaard aan sommige insecten, daar het de Saprinen op den geur van den Drakenkelk en de Doodgravers op den in staat van ontbinding verkeerenden mol opmerkzaam maakt. Het tweede, dat met betrekking tot de verspreiding in de ruimte van veel grooter omvang is, blijft voor ons gesloten, omdat ons het daartoe onontbeerlijke zintuig ontbreekt. De Grooten Nachtpauwoog, de Eikenspinner en andere vlinders kennen het ten tijde der huwelijksfeesten, en nog veel andere insecten zijn er meer of min mee vertrouwd, al naarmate hun levenswijze dit vereischt.

Evenals het licht, heeft ook de geur zijn X-stralen. Heeft de wetenschap, hierin door het dier voorgelicht, ons eens met de radiografie der geuren begiftigd, dan zal deze kunst-neus ons ongetwijfeld eenmaal een wereld van wonderen openbaren.

J. H. FABRE.
(vert. door P. G.)

*) Dit is m.i. in tegenspraak met Fabre's waarnemingen bij den Eikenspinner. Daar bleek immers, dat de mannetjes afkwamen op een stolp en op een bebladerden tak waarop een wijfje had gerust en waaraan zij, volgens de proeven, een voor ons niet waarneembaren geur moest hebben medegedeeld! S. L.

Overneming verboden.

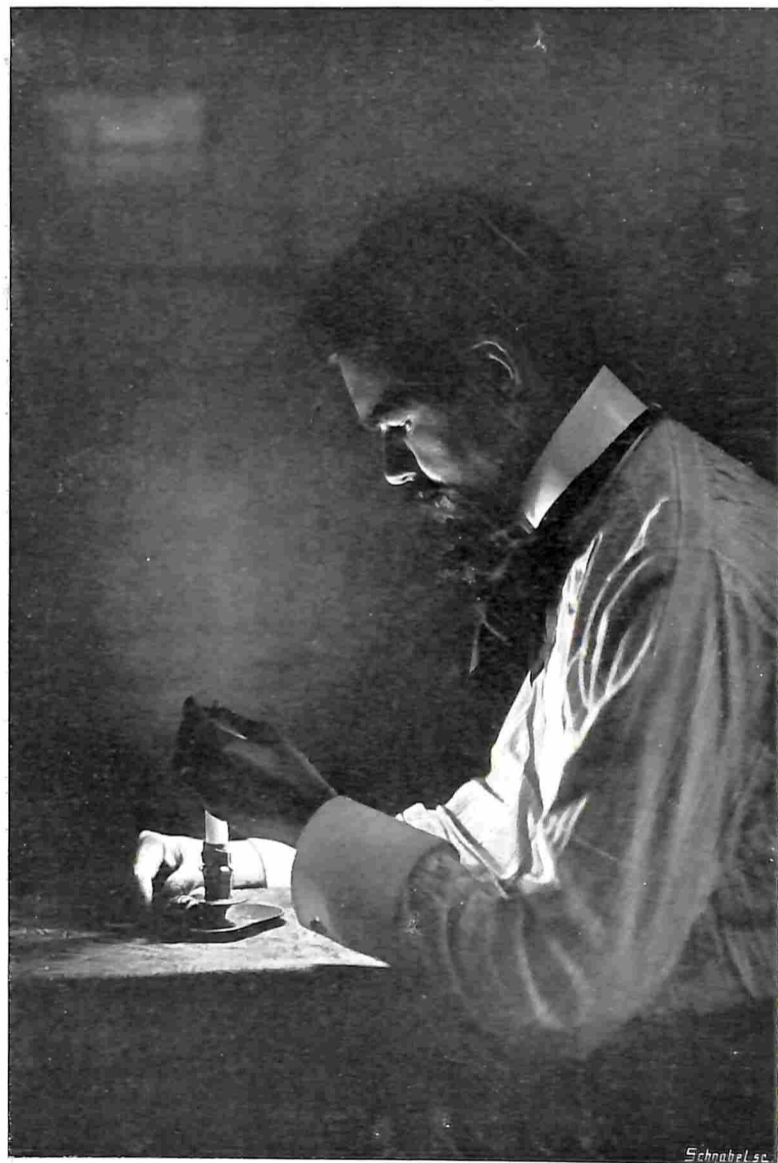
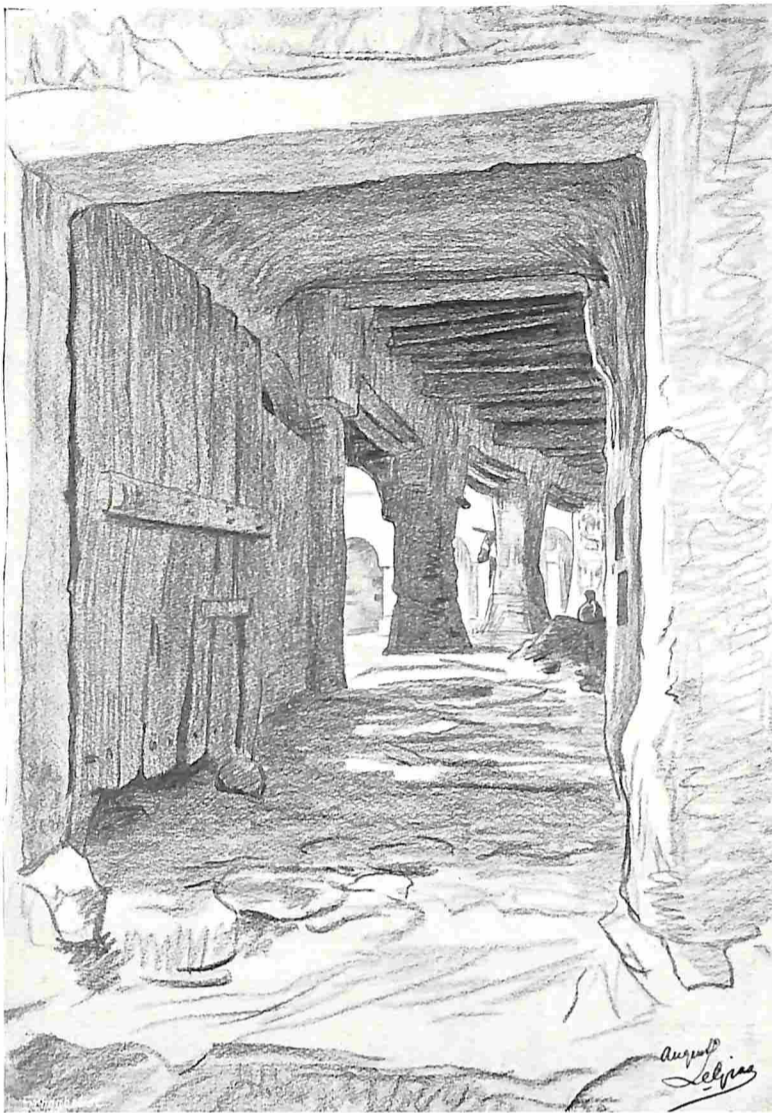

Foto Joh. A. Bakhuis.

BIJ 'T KAARSLICHT.

INGANG VAN DE MOSKEE.

HERINNERINGEN UIT EEN WOESTIJNLAND.

(Met reproducties naar teekeningen en schilderijen van den schrijver.)

III.

GELUKKIG nog is er zooveel moois, belangrijks, oorspronkelijks over. Van buiten af zien de steden er nog even vreemd middeneeuwsch uit als voorheen. Ze doen denken aan doorgesneden reuzenmierennesten, die zonderlinge bouwsels met al die kleine lucht en lichtgaatjes, opgestapeld, boven naast elkaar samengedrukt langs de helling van grootere heuvels. Nog troont in het midden de minaret als een groote vierkante fabrieksschoorsteen, een vorm die enkel en alleen in de Mzab voorkomt. Nog is de oasie even mysterieus-mooi als vroeger, nog zingen er de negers hun zoete eentonige zang bij den arbeid en zijn daar ook de gereedschappen oud-bijbelsch als vroeger. En de moskee, de kerk, en de buiten de stad gelegen kerkhoven zijn onveranderd gebleven zooals ze altijd waren, mooi en origineel.

De kerkhoven: hoe zuiver de lucht hier moge zijn, hoe microbenvernietigend de rijke zon, ook de woestijnbewoners leven om eenmaal te sterven en daar nooit een doode wordt opgegraven, is elke mozabitenstad omringd door een groot aantal kerkhoven.

Het aspect van die doodensteden is allercurieus, vooral de nieuwere gedeelten. Vroeger werden de dooden werkelijk begraven zoolang er plaats was in de aarde. Maar er kwam gebrek aan ruimte en de uitbreiding was op de ijzerharde rots. Nu wordt de doode op den grond gelegd en vrienden en familieleden bouwen van ruwe steen en wat klei een soort van graftombe om hem heen. De golvende rots is nu vol van die tombes, onordelijk maar toch aaneengesloten en smalle paadjes slingeren zich er langs voor de bezoekers. De doode wordt geplaatst met het hoofd in de richting van Mekka. Aan het hoofdeinde een grootere, platte, ruwe steen, overeind; aan het voeteneinde een kleinere dito. Geen opschrift, geen naam als aanduiding wie daar rust, maar allerlei voorwerpen welke de betreurede bij zijn leven gebruikte, dienen tot herkenning voor de achterblijvenden.

Vooralsnog groen geglazuurde waterkruiken, altijd min of meer gebroken, wat wel zinnebeeldig zal zijn bedoeld. Dan uitgeholde kalebassen die als flesch hebben gediend, ook gewone europeesche glazen, flesschen, spiegeltjes, reukfleschjes, koffiekopjes en gedroogde palmtakken. De rangschikking van die voorwerpen is zóó dat de kenner dadelijk ziet of de overledene was man of vrouw, jong of oud, getrouwd of niet. Veel van die graven zijn verweerd en staan op invallen. Anderen worden telkens frisch opgekalkt door liefhebbende achterblijvenden. Hier en daar is een marabout, een heilige man begraven en een klein, zonderling,

ook al uiterst primitief gebouwtje siert zijn graf. Er zijn er die doen denken aan een reuzenpeer met één of meer stelen. Daar komen de geloovigen dadels en brood offeren, drie maal per week, en de hongerige armen zwermen dan over de kerkhoven om zich met die offeranden te verkwikken. Meest zijn het kinderen of oudjes. Een groote, witgekalkte, vierkante verhevenheid dient als openluchtmoskee bij bijzondere feesten.

Donderdags komen de vrouwen. In lange, statige rijen, gelijkend op nonnen, het geheele lichaam gehuld in een vaalwitten, ondoorzichtigen sluier. Ze zien alleen door een klein gaatje, door een plooi voor één oog opengelaten. Prachtig drapeert die sluier het slanke lichaam. Zoo'n rij blanke sluiers doet denken aan een optocht van dooden zelf, van spookgestalten. En dan verspreiden ze zich en elk zoekt het graf van een betreurede om er zacht te weenen en te bidden. Hebben alle haar plicht vervuld dan trekken ze weér even deftig-langzaam, even spookachtig-geheimzinnig heen zooals ze kwamen; de rij van levende schimmen slingeren weér langs de smalle paden weg; de graven liggen weér alleen te roosteren onder de gloeiende zon.

Naast die nieuwere gedeelten bestaan, onaangeroerd, de oudere graven. Veelal ingestort; de versierende potten verweerd, geheel gebroken, verkleurd in de eeuwen door regen en zon; door zon vooral. Dáár geen paden meer voor de verwanten die zelf al zoo lang het ondermaansche hebben verlaten. Hier en daar, op den armoedigen, zanderigen bodem, een struikje, een distel en nog wat overeind gebleven steenen als aanduiding van de plaats voor hoofd en voeten. Niemand betreedt die plaats, het is zonde over de rustplaats der dooden te loopen. Het wemelt er van leven toch, van hagedissen, schorpioenen, giftadders en groote torren en, als lieflijke tegenstelling, huist daar een heel niet schuw vogeltje, de boe-oed, van de grootte van een musch, dat zacht kweelend heen en weer huppelt.

Gardaia is gebouwd op een heuvel die midden in het groote bekken ligt dat stad en oasie omvat en waardoor de meestal drooge rivier heenslingert. Op het hoogste punt van dien heuvel troont de moskee met haar zonderlingen toren.

Hier geen architectuur zooals in Tunis. Geen Arabische stijl, geen versiering van arabesken, tegels en gekleurde vensterruiten. Alles even rustiek, opgetrokken uit ruwe steen en halfgebakken aarde. Een laagje kalk hier en daar is de eenige luxe. Een eigenlijk gebouw is het niet eens te noemen. De bidplaats, de moskee, is een open ruimte, door ruwe zuilen omgeven, waaromheen een stelsel van kronkelende, lage gangen, van duistere spelonken, waar door gaten in de zoldering wat fantastisch licht valt. Het geheel doet denken aan holen en gangen gegraven door een reuzenkoning, zóó primitief en onregelmatig is de bouw, zóó de kleur, die van moeder Aarde. Een van de grootste spelonken is de plaats waar de geloovigen zich reinigen voor het gebed, alvorens de eigenlijke moskee te betreden. De ruimte is tamelijk groot; het licht valt door kleine openingen in het koepelvormige dak. In het midden hangt een ijzeren reuzenketel, waarin des winters het badwater wordt gewarmd. Op den bodem die eenvoudig de natuurlijke rots is, zijn nog de overblijfselen aanwezig van het vuur, hier dezen winter gestookt. Asch en sintels zijn niet opgeruimd. In het rond een twintigtal zitbanken, ter zijde een reuzenwasmbecken voor handen en aangezicht en een aantal kleine kamertjes, waar de Mozabiet zich kan afzonderen om zijn geheele lichaam te reinigen. Als voorhang dienen dan zijn eigen kleederen; deuren zijn er niet. En alles heeft die afgesleten, onregelmatig afgeronde vormen, afgeknaagd door den tijd; alles heeft dezelfde vuilzwarte kleur. Op een rij staan een aantal steenen kruiken waarvan de baders zich bedienen om warm water te scheppen uit den reuzenketel. De indruk van het geheel is „unheimisch”; 't is er roovershol- en gevangenispoortachtig tegelijk. Af en toe geeft een opening in den wand een kijkje in de moskee zelve. Daar is alles wit, schitterend in de zon onder den blauwen hemelkoepel.

De andere spelonken dienen als offerplaatsen. Ruwe nissen in den muur zijn er om brood of dadels in te plaatsen, welke dan spoedig door de armen worden weggehaald.

De moskee met wat er bij behoort, heeft iets oer-middeleeuwsch, ja sterker, het geheel is van voorhistorischen aard. Hier geen spoor van zeste-eeuwschen invloed; duizenden jaren terug zullen de tempels van de woestijnbewoners, in den dienst van wel langvergeten godsdiensten, er zoo hebben uitgezien als deze moskee.

Maar er is meer moois en merkwaardigs gebleven ook nu de Europeesche invloed zich doet gelden. Het watervervoer van de oasie naar de stad geschiedt als vroeger in geitenhuiden, ongelooft met de behaarde zijde naar buiten gekeerd, inwendig geteerd. Tot zes zulke waterzakken, waarvan een poot of de nek van de geit tot kraan is ingericht, worden door de kleine maar sterke ezeltjes naar de stad gesjouwd, heel den dag door. Nog nu ziet men den Mozabiet als vroeger veelal gewapend met zijn een halve meter lange huissleutel, welke tevens als wapen dienst kan doen. Een andere soort sleutel is van hout. Men denke zich een lange liniaal waarop spijkers zijn geslagen welke een paar centimeters uitsteken en een figuur vormen. Wil nu de Mozabiet bij het uitgaan zijn deur sluiten, dan werkt hij den liniaal-sleutel door een gat dat zich naast de deur in den muur bevindt en brengt, op het gevoel, de uitstekende spijkers in gaatjes welke hetzelfde figuur vormen en welke gaatjes zich aan de binnenzijde in den houten grendel bevinden. Zoo trekt hij de grendel terug

om de deur te sluiten en evenzoo opent hij de deur. Het stelsel is, in al zijn eenvoud, zeer vernuftig want alleen als de figuur, gevormd op sleutel en grendel, volmaakt gelijk zijn, kan de grendel worden verschoven.

Onder de zonderlinge gebruiken behoort ook dat jonge meisjes zich op feestdagen neus en koonen zwart verven met houtteer. Dan dragen die mooie kinderen verbazend groote metalen ooringen en om de hals vele snoeren roode korallen. Ook in de Mzab bestaat het geloof dat een gevonden hoefijzer geluk aanbrengt en bijna elk huis of winkel is van een aangespijkerd geluksijzer voorzien, binnen zoowel als buiten boven de deur. Zoo zijn ook, als bij ons, ooievaars en zwaluwen heilige dieren. En zoo kom ik toevallig te praten over de dierenwereld hier. Arm, doodarm is het land en toch, het leven schijnt zich overal en onder allerlei omstandigheden nog te kunnen handhaven. Van de in vrijheid levende vogels zag ik groote arenden en gieren, in de oasis in groote vluchten een mooi paars, blauw en grijs gekleurde tortel die lieflijk koert. Op de kerkhoven veel klapeksters en de boe-oed, in de stad zelve heel licht gekleurde musschen en onze huis- en boerezwaluw. Op de kale rotsen weten de goundi, een knagertje gelijkend op ons tam guineesch biggetje, een enkele zandkleurige haas en de eveneens zandkleurige kleine woestijnvos nog aan de kost te komen in gezelschap van twee soorten groote hagedissen, de dab en de oeraan en de gevreesde giftslangen. Gevreesde dieren zijn hier genoeg. Doodelijk is de beet van den hoorn- en pofadder, van de brilslang, terwijl het vooral in den zomer wemelt van scorpioenen, gele en de meer gevaarlijke zwarte. In den zomer: dat is in dat ontzettende jaargetijde wanneer alles verschroeit, blakert, verdort, en de hitte de streek tot één gloeiende hel maakt. Tot 140 graden Fahrenheit heb ik meegemaakt. Let wel, waarde lezer, in de schaduw. Allen bergen zich dan op; geen mensch is meer buiten te zien want daarbuiten is het als voor een hoogoven. Alles schroeit, verbrandt, verdroogt. De ademhaling wordt moeielijk, droog worden keel, neus en oogen. Hel verblindend flikkert het zonlicht, menschen en bijna alle dieren lijden, alleen de onverstoorebare kemel schijnt de hitte te verdragen en ligt rustig te herkauwen, bakkend in de hitte, overdekt met vliegen die hij af en toe maar verjaagt.

De kaarsen smelten in huis weg; de inkt droogt terwijl de woorden uit de pen loopen. En komt de vreeslijke Simoem, de zuidenwind die hitte en stoffijn zand meêvoert dan wordt voor dagen het leven ondraaglijk. Overal dringt dat fijne zand door, toegang vindt het door de fijnste kiertjes en reetjes. Dan zijn ook de nachten heet. En komt 's morgens de zon, de levenwekker weêr aan den horizon dan meteen valt weêr op u den angst voor den komende dag.

Toch, die de woestijn niet kent in den zomer, in den tijd van hitte en woestijnwind, weet niet wat Afrika werkelijk is en, hoe vreemd het moge schijnen, zal het land er minder lief om hebben.

Land van hitte, verschrikking, ontbering en armoede, land van ontzetting, hoe meer je het kent hoe meer je het lief hebt en er telkens naar terug verlangt.

AUGUST LE GRAS.
Overneming verboden.

PRINSES GELUKSKIND.

HEEL het rijk vierde feest, ter eere van de verjaardag van prinses Gelukskind; al de voornaamste personen kwamen haar hun

gave brengen. Allereerst kwam Liefde.

Lang stond ze voor Gelukskind en keek haar met haar diepe, zachte oogen zoolang aan, tot ook Gelukskind de hare begonnen te stralen met dienzelfden zachten glans. Toen sprak Liefde: „Gelukskind, voortaan zal ik steeds bij je zijn, je zult me vinden in ieder mensch en in ieder ding dat je ziet, denk daar steeds aan. Maar omdat je nog jong bent en misschien mijn woorden wel eens vergeten zoudt; geef ik je dit ter herinnering. Kijk er naar, als je mijn nabijheid je niet meer bewust bent”, — en ze gaf haar een goudene hartje met twee diamanten

versierd, die als Gelukskind er lang naar keek, deze deglans gaven als de oogen van Liefde.

Toen ging Liefde weg.

Na haar kwam Geloof.

„Ik zag

Liefde heengaan en nu kom ik je mijn beste gave brengen”, — en uit de plooiën van zijn lang zilverkleurig gewaad nam hij een gouden anker. — „Gelukskind”, zei hij ernstig: „Ik ben 't houvast in je leven. Geloof in jezelf, geloof in je medemenschen en vooral — geloof in de liefde. Zonder Geloof kun je niet leven. Weet nu kind dat ik altijd bij je zal zijn. Maar evenmin als je Liefde ziet, kun je mij zien; daarom schenk ik je dit anker, ter herinnering aan mijn belofte”.

Eerbiedig nam ze het ankertje aan en hing 't, met 't hartje van Liefde, aan een fijn gouden kettinkje, om haar hals.

Na Geloof, kwam Trouw en gaf haar een vast door elkaar gestrengelde armband. „Zonder Trouw, geen geluk”, zei hij, „wat is Liefde zonder trouw? wat is Geloof zonder trouw. Hecht en sterk als dezen armband wil ik voor je zijn, denk daaraan”.

Toen kwam Hoop en gaf haar twee gouden kandelaren waarop de kaarsen nooit opbranden konden. Zoo'n bijzonder helder licht gaven ze, als slechts sterren doen aan den donkeren hemel. „Als je ooit vergeten zult, dat ik met je ben, Gelukskind, dan zullen mijn kaarsen 't je weer herinneren”.

Toen kwam Vertrouwen.

„Gelukskind”, sprak hij, „als de tijd gekomen zal zijn, dat ook jij je bedroefd en verlaten voelt, leg dan je hoofdje op dit kussen en de herinnering aan mij zal je moedig verder doen gaan”, — en hij gaf haar een zacht groen zijden kussen met goud-franje afgemaakt. Even legde Gelukskind haar hoofdje er op en toen ze 't weer ophief, stond haar gezichtje nog gelukkiger.

Het laatste kwam Geluk.

„Mijn kind”, — zei hij — „nu hoor je voortaan bij mij en ik bij jou; daarom schenk ik je nu ook den sleutel van mijn Gelukstuin. Wel is geluk overal te vinden; maar in mijn tuin hoef je er zelfs niet naar te zoeken, daar lacht het je uit alles tegen,” — en hij gaf haar den gouden sleutel in den vorm van een hoefijzer, met paarden bezet.

Weg was Geluk en liet haar lachende staan; met den sleutel in de hand. „Nu kan 't geluk me nooit meer verlaten, nu is 't mijn voor eeuwig”, en juichende liep ze de paden van den Gelukstuin langs.

Stralend lag 't leven nu voor haar met Geloof, Liefde, Trouw, Hoop, Vertrouwen en Geluk bij zich. Ze lachte en juichte dan ook den heelen dag en genoot volop van al 't geluk, dat ze maar voor 't grijpen had.

Maar eens op een dag viel er iets als een schaduw over den Gelukstuin — even maar — toch gaf 't haar een felle pijn — maar de zon scheen en de vogels zongen en vlinders fladderden om de geurende bloemen en de rijpe vruchten blonken in de zonneschijn en Gelukskind vergat die schaduw al gauw weer.

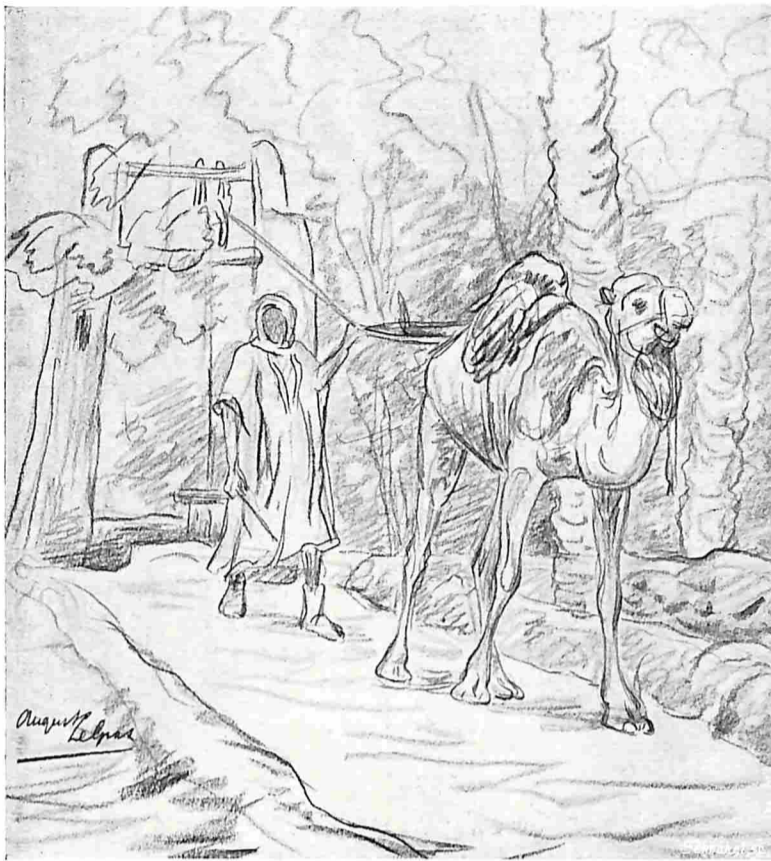
MOZABITEN-JONGEN.

BEDELAAR.

MOZABITEN-VROUW.

WATERPUTTENDE KAMEEL.

Maar hij kwam terug, vaker, en Gelukskind's oogen stonden niet meer zoo vroolijk. — „Waar ben je toch, Trouw”, riep ze soms angstig en 't was haar niet meer voldoende naar den armband te kijken; ze moest hem voelen tusschen haar vingers. Toen op een sombere regenmorgen kwam Geloof bij haar.

„Gelukskind, verheug je”, zei hij „want de Prins is gekomen. Nu wil ik hem mijn mooiste gave brengen en vraag het anker daarom terug. Jij gelooft nu wel zonder te zien”.

Verschrikt keek Gelukskind hem aan en langzaam maakte ze 't anker los van 't gouden kettinkje rond haar hals en gaf 't hem terug.

Treurig liep ze in den Gelukstuin rond toen ze Liefde, stralend van vreugde, naar zich toe zag komen. „Gelukskind, verheug je, de Prins is gekomen en nu wil ik hem mijn allermooiste gave geven. De Prins is nog jong en moet zien om te gelooven dat wij met hem willen gaan, — geef me dan 't hartje terug, jij hebt 't nu niet meer noodig om te weten dat ik bij je ben”.

Zwijgend gaf Gelukskind het hartje met de diamanten bezet terug — en haar oogen werden dof.

Aan 't einde van den tuin stond Trouw.

„Gelukskind, wees blijde, de Prins is gekomen en hem wil ik mijn allermooiste geschenk geven — de armband. Jij wéét nu wel zonder te zien.

Gelukskind gaf den armband en twee dikke tranen vielen uit haar oogen.

Maar de kaarsen van Hoop branden nog en 't kussen van Vertrouwen had ze ook nog — nu was ze moe en treurig — en ze legde haar hoofd erop neer. Toen kwam er weer rust in

MOZABITEN-GRAVEN.

haar hart, „waarom — dacht ze — ben ik treurig, ik wéét toch dat ze bij me zijn — en de Prins is nog jong en moet zien om te gelooven”.

Maar telkens kwam de droefheid terug en Gelukskind bracht menig uur op 't kussen door.

Toen op een dag kwam Geluk in den tuin.

Angstig zag ze hem naderen.

Geluk had zijn bruin-gouden feestkleed aan, dat gloeide vol stralende glans.

„Gelukskind, Gelukskind, de Prins is gekomen en hem moet ik nu mijn beste gave schenken, de sleutel van den Gelukstuin. Daar moet de Prins nu in wonen om op te groeien, krachtig genoeg voor 't leven.”

„En ik dan?” vroeg Gelukskind zacht.

„Jij — Maar jij wéét nu toch zonder te zien”.

Toen gaf ze den sleutel zwijgend over.....

Buiten de muren van den tuin doolde Gelukskind, het kussen van Vertrouwen stijf in haar arm gekneld; achter haar, bij de poort van den tuin branden de kaarsen van Hoop in de hooge, gouden kandelaren.

Toen naderde haar een droevige gestalte. 't Was Verlatenheid, in haar effen grauw, wijd, slepend gewaad.

Zwijgend gleed ze Gelukskind voorbij; zonder haar zelfs aan te zien.

Maar Gelukskind strekte haar armen uit „Neem me mee,” smeekte ze.

Verlatenheid schudde 't hoofd en ging verder.

Toen greep Gelukskind haar kleed vast; ze liet daardoor het kussen vallen, maar dat merkte ze niet eens.

„Neem me mee”, smeekte ze weer „ik ben zoo alleen”. —

Maar Verlatenheid weerde haar af. „Is je hart eenzaam, als 't mijne? Draag je niemand daarin, zoals ik? Is alles grijs om je heen?”

„Alles, alles is zwart om me heen”, snikte Gelukskind „ik ben zoo alleen”.

„Kind ik ga alleen, zoals ten slotte ieder alleen gaat. Toen jij in den Gelukstuin leefde, voelde je dat niet, maar nu je Geloof, Geluk, Liefde en Trouw niet meer ziet, ween je. — Als je met mij ging, zou je je eerst tevreden voelen; maar al heel gauw zou die leegte terugkomen. — Kind ga alléén, wacht niets van anderen, niet van Geloof en niet van Liefde en niet van Trouw, Vertrouwen, Geluk of Hoop. — Hoop is de bedriegelijkste van allen. — Hoop belooft, maar geeft niet. Hoop troost, om daarna des te meer te pijnigen. — Hoop geeft blijdschap — om in wanhoop te eindigen.

„Doof uit, die vlammen die Hoop laat branden. — Dwaallichten zijn het”..... en haar lange witte handen doofde de kaarsen op de hooge gouden kandelaren, zonder dat Gelukskind haar tegenhield.

Nu was 't pikdonker om haar heen, zoodat ze ook 't kussen niet meer vinden kon. Ze leunde tegen de muur van den tuin. Naast haar stond Verlatenheid, koud, grauw, zwijgend. Een van haar groote vleugels hield ze boven 't hoofd van Gelukskind, zoodat zelfs niet 't geringste straaltje licht uit den tuin tot haar doordringen kon.

En dààr, achter den muur wist ze den Prins, wandelend in de lichte, blijde zonneschijn, terwijl zij, wier plaats het daar was, hier alleen stond in de duisternis, verlaten door alles wat licht en mooi was.

Toen kwamen vele geheimzinnige, sombere gedaanten aangeslopen, ze had hen vroeger nooit gezien, want in den Gelukstuin kwamen ze niet, — toch wist ze bij intuïtie wie het waren.

Daar was Afgunst, mager en bleek, in een vuil geel kleed; — daar was Wantrouwen in zijn nauwe zwarte mantel, die hij vast om zich heen trok; — daar was Ongeloof, in hel-groen; — daar was Haat in zijn geel oranjekleed; — daar was Egoïsme, in haar prachtig wit-kanten gewaad waar geen spatje op was, want op alle modderige plaatsen, wist ze zich steunend op de anderen, voor 't vuil te behoeden; daarom waren haar oogen zoo fel en stekend, rood van 't staren naar de beste plaatsen en haar vingers lang en hakig, van 't grijpen naar de beste steunpunten en haar ooren wijd uitstaande van 't hooren naar de mooiste klanken en haar tanden groot en vooruitstekend van 't happen naar de beste stukken.

En achter haar kwamen nog vele leelijke gestalten, Gelukskind zag hen naderen en strekte haar handen uit. Toen grepen ze haar beet en trokken haar mee in hun wilde zinneloze reien.

Schel klonk hun gelach en wilder werden de bewegingen.

Egoïsme stond op een heuvel, lachende toe te kijken, Afgunst haar trouwste dienaar, hield haar slepend gewaad op, dat het niet vuil zou worden.

Toen Gelukskind doodmoe op den grond viel en liggen bleef, sprong de bende

Schubelst.

Foto J. Magielse.

HET UITGAAN VAN DE KERK TE SCHORE.

verder zonder zelfs naar haar om te zien. Lang had ze gelegen, — alleen — in 't donker, toen ze langzaam een paars-lichtende gestalte nader zag zweven; lang en zwart was haar haar; en de donker-blauwe oogen in het strakbleeke gezicht, tuurden wijd open in 't Oneindige.

„Wie zijt ge?” — stamelde Gelukskind en een beving van blijdschap doorgolfde haar.

De gestalte gaf geen antwoord, maar Gelukskind meende te zien, hoe ze even glimlachte terwijl ze haar hand uitstreckte en naar 't Oosten wees, waar het Licht scheen.

Weg zweefde ze.

Toen stond Gelukskind op en volgde haar. Vaak strekte ze haar handen uit, om haar te grijpen; maar dan was de zwevende gestalte eensklaps veel verder weg.

En als Gelukskind het moedeloos op wilde geven, was ze zoo dicht bij, dat ze opnieuw beproefde haar te naderen.

Met wijd-open oogen en uitgestrekte handen en een schrijnend hart volgde Gelukskind Verlangen, door de donkere nacht, Verlangen, dat ze niet grijpen kon.

Haar voeten werden moe en haar hart samengeknepen en haar oogen dof. Toen viel ze neer en schreide luid. Zoo vond haar Egoïsme en haar wild door elkaar wriemelende bende. Ze namen haar op en droegen haar mee naar hun paleis. Daar dansten ze voor haar, en omhelsden haar en troostten haar, totdat ze haar leed vergeten scheen. Maar midden onder hun mooiste dans gebeurde het, dat ze weer de paars-lichte glans zag. Toen stond ze op en volgde haar opnieuw, zóó lang — zóó lang — tot ze weer schreiende gevonden werd en naar 't paleis van Egoïsme teruggedragen.

Tòch was ze een Gelukskind — maar ze wist 't toen niet.

Want wie eens Verlangen kent, kan niet meer rusten, hij moet haar volgen tot hij aan haar hand in 't rijk van Waarheid treden mag; waar Alliefde woont.

Overneming verboden.

LUCIE SNOECK.

AAN DEN SCHELDEKANT.

DAAR, waar de Westerschelde-dijk een rechten hoek maakt en de stroom dus niet schuren kan, is in de bocht een aardig schorretje bezonken. Vrij eenzaam ligt die kleine aanwas er een uurtje van de stad. Ik kom er langs op een dier onvergeetlijk schoone dagen die de Octobermaand ons na den guren zomer schonk. Een plechtig-stille rust hangt over 't heele landschap, de breede watervlakte ligt glad nu als een spiegel. Groote koopvaardijers aller naties stoomen heen en weer den waterweg die Antwerpen met de zee verbindt. Met hun schroeven slaan ze 't zilte nat tot vlokkend

schuim en nog lang nadat ze zijn voorbijgekoerst ziet men hun kielzog als een breede streep den afgelegden weg bepalen. Ook dan eerst rolt de deining aan, die met aanhoudend golfgekabbel de strandlijn spoelen komt. Want het is nog eb, de flauwe glooiing van de slikken steekt boven water uit en het schor met zijn al dorre flora, vormt van dat tijdelijke land het hoogtepunt. Daar in dat hoekje mag ik gaarne toeven en turen met den kijker naar het wondre vogelleven dat er zich vertoont.

Reeds in de verte speur ik langs de waterlijn de silhouetten van de reigers. Met den langen hals gerekt of wel somber in elkaar gedoken, staan ze schier onbeweeglijk voor zich uit te staren en als ik nader kom, tel ik op een lengte van amper honderd meter strand er veertien daar bijeen. Dan, nader bij het schor, ontwaar ik daar rondom 't krioelen van de wulpen. Naar schatting is een zestig-, zeventigtal er aan den arbeid nu. Ze hebben het druk; de vloed, die alweer aardig opzet, zal ze straks verjagen binnendijks en ze vrijwel doemen tot gedwongen rust. Zoo zijn ze ijverig in de weer, met de lange snavels azend op krabbetjes, op schelpen, wormen en op al die andere lekkernijen, die bij elke eb het vette slib ze telkens weer in nieuwen voorraad leveren komt. Soms snellen ze elkander na in rad gedribbel van hun stelten en kluchtig met den langen snavelhal vooruitgestrekt. Ook vliegt er wel een op; wellicht om verder naar een rijker jachtterrein te zoeken. Ginds bij een plasje in het slik, staat een viertal kluiten, die er aan het visschen zijn. Als ik wat dichternadren wil, schrikt plots dat clubje op en strijkt in snellen wiekslag met een grooten boog het water over. In de droog geloopte kreekjes van het schor scharrelen weer wulpen rond en als er enkele het dorre plantenkleed betreden, lost hun vale kleur zich in die van den bodem op. Hoe 't met die schutkleur moge staan, de wulp is hier met de omgeving één.

Heel duidelijk zichtbaar echter zijn de lijven van een bende spreeuwen, die in hun herfstkleedij gestoken, daar onder druk gesnetter tusschen de waterplanten huppelen.

Dan wordt mijn blik getrokken door een helder wit en zwart, dat ik hier op deze plaats, bij vorige tochten nog niet heb ontdekt. Als ik fluks den kijker er op richt, zie ik een troepje scholteksters, elkaar als eendjes volgend, zich langzaam langs den waterkant bewegen. Er zijn er vijf bijeen, wat verder nog een zesde. Die zwerft als eenling van zijn soort tusschen een bende kok- en zilvermeeuwen in, die op die plaats, met een dertig, veertig bij elkaar, de heele breedte van het slik doorzoeken. In het water langs den kant drijven er statig nog wat van die meeuwen rond en heel wat verder uit den wal zwemt trotsch gelijk een zwaan, een groote mantelmeeuw.

Reeds stijgt de vloed. Nauw merkbaar, maar onfeilbaar zeker komt hij nader en jaagt dat groote leger visschers onophoudelijk verder landwaarts op. De meeuwen drijven even dan nog op dat

water voort of plassen verder er in neer, maar de wulpen bergen tijdig 't lijf, steeds wijkend wat terug, als golf na golf hem tegen 't lichaam spoelt. Zoo zien ze stap voor stap hun arbeidsveld verkleinend en als in 't laatst de vloed den lagen wal van het schor bereikt, dan zijn ze wel verplicht daarop een vaster wijkplaats te gaan zoeken.

Daar rolt er weer zoo'n golving aan.

Vlak naast dat schor reikt nog een hoekje slibbig strand tot aan den dijk en wordt aan de andere zij begrensd door den langen steenen dam, die er de golven breken moet. Zoo ingesloten tusschen schor en dam, tusschen waterstroom en dijk, blijft dat stukje strand iets langer voor het wassen van den vloed bewaard. Een groote vlucht van kleiner vogels strijkt er juist op neer: strandloopers en pleviertjes. Ze warrelen wild dooreen en telkens weer valt een nakomer er nog tusschen. De vloed heeft elders ze al verdreven en hier is nog een laatste kans op buit. Volijverig wordt die kans benut; 'k zie uit den bodem dikke lange wormen trekken, die kronkelend, nauw naar binnen zijn, als nieuwe prooi alweer bemachtigd wordt. Er hinken er wat op één poot, maar andere, vol van levenslust, rennen elkander in vervoering na. Nog enkele dartlen bij een plasje rond, springen onder spattend klappgewiek er telkens uit en in.

Maar 't gaat ze als 't de wulpen ging; de vloed betwist zeelken duim breed gronds en als het plekje aldoor kleiner wordt, geeft één het sein, vliegt op en een honderd rappe vleugels wel, voeren 't volgend oogenblik de heele bent wellicht naar beter oorden heen.

Het Scheldewater heeft den dijkvoet nu bereikt en waar de snelle stroom vlak langs de helling vliet, wemelen krijschend boven 't watervlak de meeuwen thans dooreen, terwijl er telkens een in snelle vlucht vlak langs den spiegel strijkt en er een vischje grijpt. En op dezelfde plaats waar nauw een uur geleden nog, de vogels op de slikken stapten, zwemt nu een zeehond rond en draait den kop wat hooger boven water uit, als hij een spartelende prooi tusschen de scherpe tanden heeft geklemd.

Tusschen de rijen houten paaltjes, in den steenen oever neergeplant, maken oeverpiepers ijverig jacht op mugjes nog, die in de lauwe herfstlucht daar boven de basalten glooiing dansen.

Daar klim ik op den dijk. Beneden aan de andere zijde slingeren kreken er door 't polderland; wilde eenden stuiven schrikkend daar uit op, de waterhoentjes vluchten in het riet en 'k zie scharen meeuwen en ook wulpen langs de oevers zitten, daar wachtend op het volgend tij. Op de versch geploegde akkers stilt een troepje Kieviten zijn hongers.

* * *
Als ik enkele weken later op dat plekje weerkom, ligt het kleine schor er als een vrijplaats boven 't water uit en heel de wulpschaar zit er bijeen, alle roerloos in elkaar gedoken. Wat afgezonderd meer, zijn veertien scholteksters tezaamgeschoold. Tusschen al die rusters in, huppelen bonte kraaien thans. Eén vliegt er met een schelpdier in den bek de hoogte in en laat van daar de harde schaal dan vallen, te pletter op de steenen. Dan gaat de slimme strooper aan een vette mossel zich vergasten.

Nu dringt er plots een luid gedruisch over den dijkkruij heen; een zwerm van zeker meer dan honderd musschen plompt op de schorreplanten neer en plukt de rijpe zaadjes uit de dorre stengels.

Als ik weer huistoe ga, scheert daar beneden langs het stille water van de vestinggracht in groote kringen eenzaam rond een boerenwaluw.

Het was toen 6 November al.

Overneming verboden.

J. H. WISKERKE.

DE KERK TE SCHORE.

IN het werk „De oudheden en de gestichten van Zeeland”, dat H. van Rijn als statig foliant in 1725 bij S. Luchtmans, D. Haak en J. A. Langerack te Leiden uitgaf, wordt melding gemaakt van een „parochiekerk met hoogen toren” te „Schore, een dorp op Zuid-Beveland.” De schrijver

noemt de kerk „fraai” en weet te verhalen van altaren, die zij bezat, eer zij in 1572 aan de Hervormden overging.

De kerk staat er nog en zij is een sieraad van het Zeeuwsche dorp. Wel heeft zij haar koor verloren, maar haar oude karakter bleef overigens wel bewaard. Tegen het schip sluit nog de oorspronkelijke noorder kruisbeuk aan, en de toren rijst fier omhoog. De oude middeneeuwsche steenen zijn prachtig van kleur. Het eenvoudige interieur, juist door dien eenvoud stemmig, prijkt met een fraaie 17^e eeuwse predikstoel.

Kerk en toren wil men echter sloopen, omdat het gebouw te klein wordt geacht, en de inwoners een nieuw bedehuis begeeren. Wij kennen die nieuwe Protestantsche kerken ten plattelande; zij geven ergernis aan ieder, die nog eenige kunstsmaak heeft.

En men zou te Schore veel geld willen uitgeven, om een kerk te bouwen, die later zeker geen meesterstuk van architectuur zal worden geacht? Er is een minder kostbaar middel om aan den wensch naar meer ruimte te voldoen, welk middel bovendien nog het voordeel heeft, dat de oude schoonheid behouden kan blijven.

Wij spraken reeds van den kruisbeuk, dien de kerk bezit. Hij is thans van de kerk afgescheiden en wordt als consistoriekamer gebruikt. Deze ruimte zou men weder bij de kerk kunnen aantrekken, en daardoor vele plaatsen verkrijgen, van waar de predikant goed gezien en gehoord zou worden.

Werd dan, bijvoorbeeld ter plaatse waar vroeger het koor stond, een nieuwe, eenvoudige consistoriekamer gebouwd, dan zou aan de behoeften, die nu bestaan, op uitstekende wijze voldaan worden, en Schore een monument behouden, waarop het trotsch behoort te zijn.

In de negentiende eeuw zijn veel Zeeuwsche kerken zonder noodzaak gesloopt en vervangen door gebouwen, die geen de minste aanspraak op schoonheid kunnen maken.

Ging dit sloopen in de twintigste eeuw door, dan zou er weldra haast geen oude kerk meer overblijven. Het is reeds erg genoeg, wanneer een oud gebouw zóó vervallen blijkt, dat het niet meer hersteld kan worden en dus moet verdwijnen. Te Schore echter is de kerk nog in goeden staat; haar toren steekt geestig boven het geboomte uit en het geheel geeft schilderachtigheid aan de omgeving. Laat men die schilderachtigheid bewaren, dan zal het nageslacht daarvoor dankbaar zijn.

A. W. WEISSMAN.

Overneming verboden.

VLIENG- ONGELUKKEN.

OPMERKELIJK was, dat bij de laatste groote manoeuvres van het Fransche leger met een zestigtal aëroplanen vliegtochten werden ondernomen,

vaak onder minder gunstige weersgesteldheid, zonder dat er een enkel ernstig ongeluk plaats greep.

Geeft dit enerzijds een hoogen dunk van de goede constructie der ginds gebruikte vliegtuigen en van de vaardigheid der bestuurders, daarnaast moet men toegeven, dat als aan deze twee voorwaarden voldaan is, de gevaarkansen bij de vliedsport minder groot zijn dan men bij het verluidende aantal ongevallen wel zou zeggen. De dodenlijsten der vliedsport wijzen immers reeds honderdtallen gesneuvelde aviateurs aan.

Renard, een legercommandant, publiceerde onlangs een statistiek, waarin 44% der vliegersongelukken aan eigen fout der bestuurders worden toegeschreven, 32% aan toestelgebreken, 12% aan weersinvloeden, terwijl 12% onverklaard bleven. Waar de bestuurders zelf de oorzaak van den val waren, schrijft Renard 25% der gevallen aan natuurlijke ongeschiktheid voor vliedsport toe, 19% aan onbedrevenheid. Zijn conclusie uit deze cijfers luidt dan ook, dat bij den tegenwoordigen stand der vliegkunst, met toepassing van deugdelijk geconstrueerde vlieg-machines en gebruikmaking van zoowel geschikte als welbedreven vliegeniers het aantal ongevallen kan worden verminderd met 60 à 70%, wat een alleszins aanzienlijk percentage genoemd worden kan.

G. J.

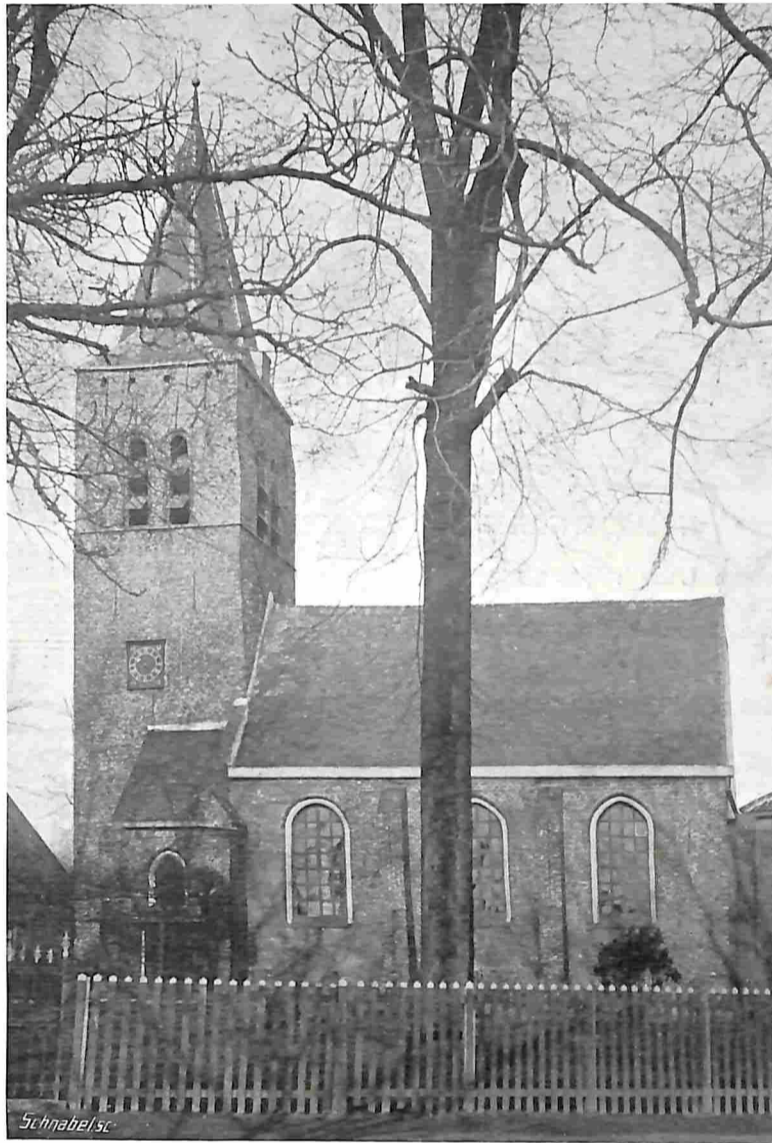

Foto J. Magielse.

DE KERK TE SCHORE.